

I. KAHRAMANMARAŞ SEMPOZYUMU

6-8 MAYIS 2004

KAHRAMANMARAŞ

ORGANİZASYON

MARAŞDER- KAHRAMANMARAŞ BELEDİYESİ

KATKI

Kahramanmaraş Valiliği- Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası

I. KAHRAMANMARAŞ SEMPOZYUMU

ORGANİZASYON HEYETİ

Doç.Dr. Said Öztürk (Başkan)

Mahmut Nedim Tepebaşı

Dr. Hacı Kutlu

Dr. Mustafa Bekerecioğlu

MARAŞDER

Halıcılar Cad. No 97, Kat 3 D. 6 Fatih/ İSTANBUL

Tel: 0212 635 46 46- Faks: 0212 621 99 44

KAHRAMANMARAŞ BELEDİYESİ

Tel: 0344 221 34 70 - Faks: 0344 223 12 36

Baskı-Cilt

Düzy

0212 613 40 41

© Her hakkı mahfuzdur.

BİRİNCİ CİLT

Mayıs 2005- İSTANBUL

KAFKASYA'DAN MARAŞ VE CİVARINA GÖÇLER

Doç. Dr. Kenan Ziya Taş*

Kafkasya'dan Anadolu'ya gelen insanların gelişlerini, bildiri başlığındaki gibi göç olarak mı adlandırmalı yoksa sürgün olarak mı nitelemeliyiz? Burada kavramların tarifi veya sosyolojik olarak göç kavramının tahliline girecek değiliz. Ancak aşağıda kısmen teferruatını vereceğimiz tarihi hadiseler, bize bu insan hareketlerini göç, tehcir veya sürgün olarak nitelendirmenin mümkün olduğunu göstermektedir.¹ Bununla beraber, göçlerde zorlamanın ve buna bağlı olarak gönülsüzlük özelliğinin ağır bastığını belirtmek gerekiyor.² Meselenin bir başka boyutu da gelenlerin iskân edildikleri yerlerdeki diğer insanlarla olan ilişkileridir. Gelenler gelişleri her ne kadar mecburiyet ve zaruretten kaynaklansa bile geldikleri yerlerdeki taleplerinin karşılanması durumuna göre; kalmak ve gitmek tercihini kullanabildikleri anlaşılıyor.³ Anadolu'da bu intibak sürecinin asgari seviyede problemsiz yaşandığını yine ayrıca belirtmeliyiz.⁴

Kafkasya ya da Kafkaslar , Karadeniz ile Hazar Denizi arasında uzanan 1100 km uzunluğunda ve 110-160 km arasında değişen genişliğe sahip yer yer 5.000 metreyi aşan yüksek zirveleri bulunan dağların ve bu dağların kuzey ve güneyinde yer alan bölgenin adıdır. Masallardaki "Kafdağı"nın Kafkas dağları olduğuna dair yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Bu dağların Arapça'daki adı "Cebel-i El sine" yani "Dillerin Dağı"dır. Arapların "Mavera-i Kafkasya", Avrupalıların "Transkafkasya", Rusların "Zakafkasya, Türkçe'de de "Kafkasötesi veya Kafkasberisi" olarak nitlendirdikleri Kafkasya, tarihi bir bölgedir. Kafkas dağları bariz bir şekilde bölgeyi kuzey ve güney olarak ikiye ayırmaktadır. Bu iki kesim arasındaki temas ortadaki Daryol (Daryal) ve Hazar kıyısındaki Demirkapı (Kavimler Kapısı) adı verilen geçitler vasıtasıyla sağlanmaktadır.⁵ Bugün itibariyle Kuzey Kafkasya, Karaçay-Çerkes, Kabartay-Balkar, Abhazya, Çeçen-İnguş, Dağıstan, Kuzey ve Güney Osetya özerk Cumhuriyet ve bölgelerini içine alırken, Güney Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan Cumhuriyetleri ile Türkiye'de Ağrı, Kars,

*Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi.

¹ Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Ankara, 1991

² "Göç, birey ve grupların ekonomik, sosyal, kültürel vb. nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmeleridir." Kızılcılık, S., Erjem, Y., *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara, 1994, s.185; "Mecburi göçlerde (tehcir), göç kararı göç edenin iradesini dikkate almamaktadır. Zorunlu iskân politikaları yahut bir savaş veya doğal afet nedeniyle ortaya çıkan göçler mecburi göçlerdir. "Göç edenin iradesine dayalı olmayan yer değiştirmeleri klasik anlamıyla göç saymama eğilimi de mevcuttur. Bu eğilimin nedeni 'sürgün' kavramının göç kavramından ayrı bir kriterle incelemeye tabi tutulması gereğine dikkat çekmek olmalıdır". Uysal, H., *İnsan ve Toplum Bilimleri Sözlüğü*, Konya, 1996, s.141.

³ BOA Tarih: 24/L/1277 (Hicri), Dosya No:470, Gömlek No:16, Fon Kodu: A.)MKT.UM.

"İzmir'e gelen muhacirlerden Çerkezler'e ev ve arazi verilerek iskanlarının sağlandığı; Fakat Çeçen, Dağıstanlı ve Nogaylara böyle bir imkan verilmediği ve kendilerinin de ianeye alışmaları dolayısı ile bu ara ianelerinin azalmasından dolayı ve kabile reislerinin de teşvikleriyle Rusya'ya dönmekte olduklarından bahsedilmektedir."

⁴ Bu konuda kısmi değerlendirmeler için bkz. Wolf Dieter Hütteroth, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihi Coğrafyası", *Türkler*, C. 9, Ankara, 2002, s.45-53.

⁵ Günümüzde de Kafkasya denilince ilk akla gelen Çerkes(z) tabiri, Osmanlı döneminde kullanım dolayısıyla yaygınlaşmıştır. Burada şunu örnek verebiliriz: Ahmet Cevdet Paşa, bir eserinde Kafkasya daki tarihi gelişimi anlatırken ve beşeri yapı hakkında bilgi verirken seçtiği başlığın genel adı *Çerkezistan Olayları*'dir, Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet - Osmanlı Tarihi*, (Yay. Haz. Dündar Günday), İstanbul, 1994, C.2, s.705; Bugün genel olarak Çerkez olarak adlandırılan Kuzey Kafkaslı toplulukların kimliklerine dair (Merkezi Amerika'da olan Ethnologue data from : Languages of the World kuruluşunun P.A. Andrews tarafından hazırlanan rapora göre: "Türkiye'de Çerkez olarak tanımlanan gurubu oluşturan unsurları bu üst kimlikte birleştiren etken, çarlık Rusyasınca 1864'te topluca sürgün edilmiş olmalarının yarattığı büyük acı ve dayanışma duygusudur. Türkiye'deki Çerkezler esasen dilleri ve soyları tamamen farklı çok sayıda Kuzey Kafkas topluluklarıdır. Bu yüzden 64 farklı Kafkas derneği vardır. Çerkezistan esasen küçük bir bölgeyi kapsamasına karşın Türk hükümeti gelen herkesi çerkez kabul etmiştir".

Ardahan şehirlerine İran'da da Tebriz'e kadar uzanmaktadır.⁶

Esas itibarıyla dağlık bir ülke olan Kafkasya'da yerleşim bölgeleri genellikle yüksek yaylalar ve derin vadilere yayılmıştır. Yüksekliği fazla olan dağ silsilesi, bölgedeki insanların tarihlerini, kültür ve karakterlerini başkalarından farklı kılmıştır. Askeri açıdan büyük ölçüde savunma kolaylığı sağlayan dağlar, kültür ve etnik bakımdan bölünmüş bir coğrafyanın doğmasına neden olmuştur. Başka bir ifadeyle Kafkasya, müstevli ordular için iki mühim tabii engele, yani ormanlara ve dağlara sahiptir. Dolayısıyla istilacılar Kafkasya sakinlerinden önce tabiatı mağlup etmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Bu durum şu sonucu ortaya çıkarmıştır: "Kendilerini düşmanlarına karşı koruyan dağlar, dik ve derin vadiler ile ilk çağlardan kalan ormanlar aynı zamanda Kafkasların birleşmesini önledi"⁷ Bunun yanında coğrafi konumu itibarıyla kavşak bölgesi olan Kafkasya, pek çok kavmin uğrak yeri olmuştur bir kısmı yerleşirken bir gelip geçmiş ve tarih boyunca Hazar İmparatorluğu hariç tek bir devletin ana yurdu olmamıştır.⁸

Osmanlı Devleti'nin Kafkasya ile ilişkisi başlangıçta Kırım Hanlığı üzerinden yürüdü. 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti doğrudan Güney Kafkasya'yada ilerlemeye başladığında Rusya da Kazan Hanlığı ile mücadeleye başlamıştı. Böylece Kuzey ve Güney Kafkasya'da Osmanlı Devleti ile Rusya karşı karşıya geldi. Kazan Hanlığı'nın Rus hakimiyetine girmesiyle, Ruslar Türkistan'da yayılırken Kafkasya'da da ilerlemeye başladılar.⁹ Bu gelişmeler Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına ilk muhaceretin de başlamasına yol açtı. Kazan Hanlığı'nın Ruslar tarafından zabtından dört yıl sonra bazı Çerkes beylerinin Rus himayesi altına alınmaları, Osmanlı Devleti'nin nazar-ı dikkatini Kafkasya'ya daha fazla celbederken, Kazan'dan, Ejderhan'dan kaçarak Azak ve Kırım yoluyla İstanbul'a gelen mülteciler, İdil boyundaki İslâm memleketlerinde yapılan Rus zulümleri hakkında bilgi verdiler.¹⁰

Aslında Osmanlı Devleti, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın 1578-79'daki seferinden sonra Kafkasya ile ciddi olarak ilgilenmemişti. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan 1774 tarihli Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi, Kafkasya'daki durumu da değiştirdi.¹¹ Kırım'ın kaybindan sonra Osmanlı Devleti Kafkasya üzerine daha dikkatle eğilmeye başladı. İdari bakımdan Kırım'ın mülhakatından sayılan Kuzey-batı Kafkasya'yı merkeze bağlamaya çalıştı. Kafkasya'nın bütününde ise din faktörü ağırlıklı olarak kullanılmaya başlandı. İslamiyetin ortaya çıkışına nazaran oldukça geç bir devre sayılabilecek bölgedeki İslamlaşma, Osmanlı Devleti için kendi siyaseti istikametinde kullanılabilir çok mühim bir fonksiyon icra etme kabiliyetine sahipti.¹²

Ruslar, 19.Yüzyılın başından itibaren Kafkasya'daki yayılma siyasetini kalıcı hale getirmek için yerleşme hareketlerine başladılar. Osmanlı Devleti'nin başka taraflardaki meşguliyeti, özellikle Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile ortaya çıkan Mısır meselesi, Kafkasya'ya ilgiyi asgari seviyeye düşürdü. Buna rağmen Kuzey Kafkasya'daki topluluklar arasında din bağı dolayısıyla

⁶ B. Zakir Avşar, "Kafkasların Genel Değerlendirmesi", *Yeni Türkiye*, Sayı 16 (Temmuz-Ağustos 1997), Türk Dünyası Özel Sayısı, C.II, s.1898; Ufuk Tavkul, "Tarihi ve Etnik Yapısıyla Kafkasya", *Yeni Türkiye*, Sayı 16 (Temmuz-Ağustos 1997), *Türk Dünyası Özel Sayısı*, C.II, s.1898; Kenan Ziya Taş, "19.Yüzyılda Kafkasya'da Türkiye-İran Nüfuz Mücadelesi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı 184 (Nisan 2002), s.39; Sedef İlhan, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Karacaçay-Malkar Türkleri*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2002, s. 1-3.

⁷ John F. Baddaley, *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*, Çev. Sedat Özden, İstanbul, 1989, s.20.

⁸ Suat İlhan, "Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği", *Türk Kültürü*, Sayı 424 (Ağustos 1997), s.472; Nadir Devlet, "Kuzey Kafkasya'nın Dünü Bugünü", *Yeni Türkiye*, Sayı 16 (Temmuz-Ağustos 1997), Türk Dünyası Özel Sayısı, C.II, s.1924; S. İlhan, *Kafkasya'dan Anadolu'ya*, s.2-3,

⁹ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara, 1990, s.153 vd.

¹⁰ A. N. Kurat, *Rusya Tarihi*, s.159; S. İlhan, *Kafkasya'dan Anadolu'ya*, s.26-27.

¹¹ "Osmanlı-Rus savaşını müteakip 1774'deki Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra, 1739'da hürriyetini kabul ettikleri Kafkasya'da, her iki devlet de söz hakkına sahip olamamışlar Ruslarla-Osmanlılar arasındaki savaştan faydalanan Kafkaslılar ortak düşmana karşı dayanışma içinde Osmanlılarla beraber olmuşlardır. Osmanlı Devleti Kafkasya'da gerek içinde bulunduğu vaziyetin aciziyetinden gerekse idari tasarruftaki kifayetsizliklerden dolayı Kafkas kabileleri üzerinde şüpheli konumda kalmış, onlar nezdindeki güvenini bir ölçüde kaybetmiştir." Şamil Mansur, *Çeçenler*, Ankara, 1995, s. 45-46.

¹² K. Z. Taş, *Kafkasya'da Türkiye-İran Nüfuz Mücadelesi*, s.41.

birlik tesisine çalışmaktan da vazgeçmedi.¹³

Ancak, Ruslar, Kafkasya'ya girmeye başlamalarından itibaren uyguladıkları temel siyaset, mevcut beşeri yapıyı lehlerine çevirme faaliyetidir. Bu demografik yapıyı değiştirmenin yolu olarak da Osmanlı devletine taraftar olma potansiyeline sahip toplulukları sürerek, yerlerine kendilerine daha yakın olabilecek toplulukları yerleştirdiler. Kafkasya'nın her yanında yürütülen bu politika bütün 19.yüzyıl boyunca devam etti. Bilhassa Türkiye sınırına Hıristiyan Rus, Gürcü ve Ermeni topluluklar yerleştirildi.¹⁴

İşte Rusların özellikle Kuzey Kafkasya'da giriştikleri bu tehcir ve tenkil politikasının sonuçlarından biri de bizim bu bildirimizin asıl konusunu teşkil ediyor. Bu tehcir ve tenkilin yoğunlaştığı Kuzey Kafkas'daki gelişmeleri kısaca şöyle özetleyebiliriz: 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin kaybı çok büyük olmuştur. Bihassa Osmanlı Devleti'nin doğuda bir güven ve kuvvet kaynağını teşkil eden Kafkas kabileleri üzerinde bu devletin hakimiyetinin sona ermesi bakımından dikkate değer bir gerileme mahiyetindedir. 1829'daki Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti Kafkasya ve Gürcistan üzerindeki her türlü hükümlerini haklarını Rusya'ya terk etmiştir. Böylece Osmanlılar bu bölgeye ve Kafkaslılara yardım için müdahale etme hukukunu kaybetmişlerdir. Bundan sonra Kafkaslardaki Ermeni asıllı Rus Kumandanı General Yermelov'un Müslüman ahaliyi tamamen sindirmek ve Rus idaresini sağlamlaştırmak için yürüttüğü zalimane idare, büyük huzursuzluk yaratmış ve neticede halk Ruslara karşı mücadele için Müridizm denilen muazzam bir direnişe girişmiştir. Bu müridlik hareketi Şeyh Şamil'in ortaya çıkışıyla tam bir istiklâl mücadelesine dönüşmüştür.¹⁵

Ruslar, 1864'de bütün milli mücadele hareketlerini kanlı bir şekilde bastırarak, Kafkasya'yı tahakkümleri altına alırlar. Çar naibi Grandük Michel "Bir ay içinde Kafkasya terkedilmediği takdirde, bütün yerli halkın harp esiri olarak Rusya'nın çeşitli bölgelerine sürüleceğini..." ilân eder. Milyonlarca insan aç ve sefil halde yollara düşer. Rusya, Anadolu'ya gelmek isteyen müslümanların teşkilatlanacağı korkusuyla çoğunun yollarda maruz kaldıkları eziyet ve işkencelerle ölmelerine veya öldürülmelerine sebep olur.¹⁶

I. Dünya Savaşı ve onun getirdiği şartlara bağlı olarak Rusya'da çarlık rejiminin çökmesi Kuzey Kafkasya'da da bir hürriyet havasının esmesine yol açar. Ancak Kafkasyalılar kendi aralarında birlik temin edemedikleri için uzun zamandan beri bekledikleri bu çok uygun fırsattan faydalanamazlar ve böylece yeni bir sürgün ve esaret dönemi başlar ve mücadelelerle günümüze kadar süregelir.¹⁷

18.Yüzyıldan itibaren Avrupa devletlerinin takip ettikleri ve adına genel olarak şark siyaseti dediğimiz faaliyetlerinin hedefi, Türkleri, önce Avrupadan sonra da Anadolu'dan çıkarmaktı. Bunun tabii bir tezahürü olarak da öncelikle Balkanlar ve Kafkasya'da yaşayan müslüman toplulukları yerlerinden etmektir. İşte bu şekilde yerlerinden oynayan çok büyük sayıdaki bu topluluklar, sığınma melcei ve mercii olarak müslümanların halifesi olan padişaha, Osmanlı Devletine ve onun en güvenli yeri olan Anadolu'ya yöneldiler. "...Dağıstan'ı zabt ve istilâ ettiği gibi Çerkesistan'ı dahi ihâta ve tazyîka kemâl-i germiyet ile mübaderet eyledi ve Kuban boyundaki çerakise ve nogaylara -İstediğiniz tarafa gidiniz, deyu ruhsat vermekte geçen sene güz mevsiminde (H.1275) bir çok çerkes ve nogay bahren istanbul'a gelerek hanlarda iskân olundular ve mevsim-i şitâ mürûriyle mevsim-i baharda nogaylar Adana eyâletinde vaki Çukurova'ya ve Çerkesler Kütahya ve Ankara taraflarına gönderildiler. Bu yazın dahi peyderpey gelen nogaylar

¹³ K. Z. Taş, *Kafkasya'da Türkiye-İran Nüfuz Mücadelesi*, s.42.

¹⁴ K. Z. Taş, *Kafkasya'da Türkiye-İran Nüfuz Mücadelesi*, s.43. Kafkasya'daki müridizm hareketi için bkz. Alexandre Benninggen, *Sofi ve Komiser (Rusya'da İslâm Tarikatları)*, Çev. Osman Türer, Ankara, 1988.

¹⁵ Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul, 1979, s.245-246; S. İlhan, *Kafkasya'dan Anadolu'ya*, s.34-35.

¹⁶ Ş. Mansur, *Çeçenler*, Ankara, s.65.

¹⁷ Bildiri metninin içindeki bahislerde atflarda bulunduğumuz eserlerin haricinde özellikle Umumi tarih ve Osmanlı dönemindeki safahâtı için bkz. . Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet Osmanlı Tarihi*, C.2, s.705-787; Cevdet Paşa, *Tezâkir 1-12*, (Yay. Cavid Baysun), Ankara, 1986, s.90-101.

Adana cânibine ve Çerkèsler orta kola gönderilip iskân olunmak üzere sevk olunmuşlardır. Hazine'nin böyle müzayeka zamanında iskân-ı muhâcirîn hususu dahi mesârif-i külliyyeye mücib olarak bu dahi hazinenin yükünü ağırlaştırmaktaydı."¹⁸ 1860'lara kadar ülkeye göç edenlerin sayısı az olduğu için herhangi bir sıkıntı meydana gelmedi. Ancak yukarıda bahsettiğimiz Rusya'nın özellikle Kafasya'da giriştiği hareketler sebebiyle buradaki müslüman halk büyük kitleler halinde göçe başladı. Bu yoğun göç dalgaları üzerine Osmanlı Devleti de Göçmen/Muhacirûn Komisyonu kurarak, bir iskân politikası belirledi.¹⁹

Bu iskân politikasının ilk hedefi ülkedeki boş arazileri değerlendirmek ve buraları tarıma elverişli hale getirmektir. Bu sebeple mümkün mertebe gelenlere büyük araziler verildi. İlk göçmen iskân bölgelerinin Bursa, Adapazarı, Aydın, İzmir, Çukurova, Bafra ve Çarşamba ovaları seçildi.²⁰ Mesela Çukurova'da yerleştirilen büyük bir kitlenin yerleştiği yerin idari taksimattaki adı da Nahiye-i Muhacirûn idi ki bu ad daha sonra Ceyhan ilçesine dönüşecekti.²¹ Fakat göçmenlerin sayısının beklenenden çok fazla olması nedeniyle, zamanla arazi sıkıntıları da baş göstermiştir. Bu sebeple adı geçen yerlerin dışında olarak Ankara, Konya, Kayseri ve Suriye gibi yörelerde göçmenler iskan edilmiştir. Özellikle Kafasya'nın dağlık bölgelerinden gelen göçmenlerin iklimi sıcak olan bölgelerde yerleşmek istememeleri de iskan sahalarının tercihinde önemli bir rol oynamıştır.

Genel olarak Çerkez olarak tanımlanan Kuzey Kafasya muhacirlerinin toplu olarak, kalabalık kitleler halinde yerleştirilmemelerine hususen dikkat edilmiştir.²² Göçün bizatihi kendisi hariçteki gelişmelerin bir sonucu olmasının yanısıra göçmenlerin iskânı edilmesi de bu gelişmelerin haricinde değildir. Dış saikler, iskânı da birebir etkilemektedir. Balkanların elden çıkması sırasında burada hep hıristiyan devletlerin kurulması, Anadolu'da bir takım tedbirler alınmak zaruretini ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmelerin Maraş'da da müşâhhas bir şekilde yaşandığı malumdur. Bu dönemde Maraş'ta da yoğunlaşan Ermeni olaylarına karşı yörede Kafkas muhacirlerinin iskânına gayret edildiğini ve bu zümrelerin bu olaylar esnasında ön plâna çıktığını görüyoruz. Mesela Andırın'da meydana gelen Karışıklıkları önlemek için görevlendirilen komutanların (Halep Kumandanı Ethem Paşa, Maraş kumandanı Mustafa Remzi Paşa, Sait ve Ziver Paşalar) hepsinin çerkez olması elbetteki tesadüf değildi.²³ Buna bağlı olarak o

¹⁸ Cevdet Paşa, *Tezâkir 13-20*, s.89-90

¹⁹ 5 Ocak 1860 Tarihli irade-i seniyye ile resmen kurulan bu muhacirûn komisyonu kısa bir süre sonra feshedilmiş ancak dah sonra 93 harbi denilen 1877-78 Türk Rus savaşı sonunda aratan göç dalgasına karşı yeniden idare-i umûmiyye-i muhacirûn komisyonu adıyla yeniden ihdas edilmiştir. Bu komisyonların kuruluş safhaları icra organları ve görevleri için bkz. Mehmet Yılmaz, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası", *Osmanlı 4*, Ankara, 1999, s.587-602; Mehmet Esat Sarıcaoğlu, "İskân-ı Muhacirîn İ'ane Pulları (Osmanlı Devleti'nin Göçmen Harcamalarında Uyguladığı Bir Finansman Yöntemi)", *Osmanlı 4*, Ankara, 1999, s.603-611. "1276'da Rusyanın Dağıstan'ı zapt ve istilası sebebiyle Çerkes ve Nogaylardan bir çok aileler acı bir şekilde vatan-cüda olmuşlar ve İstanbul muhacir kabileleriyle dolmuştu. Bunlar önce hanlarda iskan edilmişler, bilahere baharla birlikte vatan bir kısmı Çukurova'ya, bie kısmı Kütahya ve Ankara taraflarına iskan olunmuşlardır. Bu sırada bir muhacirun komisyonu kurulmuş ve artık ondan sonra daimi olarak vazife görür olmuştur. Çünkü itilâ devirlerinin aksine, artık vatan edindiğimiz topraklar yavaş yavaş gitmiş ve buradaki bütün müslüman kavimler Osmanlı rüyatı altında huzur bulmaya başlamışlardır. Kafkas müslümanları için de vaziyet aynı olmuş, Onlar da sancak-ı Osmaninin gölgesine sığınmışlardır. Bu Osmanlı halifelerinin manevi nüfuzlarının da büyüklüğünü göstermiş ve tarih boyunca bu uhrevi sıfatlarına verdikleri ehemmiyetin ve vecibelerini ifadaki gayretlerinin de tabii bir semeresi olmuştur". Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul, 1994, C.3, s.404

²⁰ Gelenlerin hangi köylere yerleştirildiklerine dair bkz. Hasan Yüksel, "Kafkas Göçmen Vakıfları", *OTAM*, Sayı 5 (Ankara 1994), s.475-490; H. Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, s.123.

²¹ İdari taksimattaki bu ad için bkz. Adana Şer'iyye Sicilleri, Kenan Ziya Taş, "18.Yüzyılın Son Çeyreğinde Adana Şehri", *OTAM*, Sayı 9 (Ankara 1999), s.367-387; "Kırım muharebesinden sonra Rusya'dan hicret eylemiş olan üç bine karib Nogay haneleri - ki Hemite kal'asından Misis'e kadar Cihan (=Ceyhan) nehrinin iki yakasında iskân ile müteaddid karyeler teşkil etmişler idi." Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, (Yayına Haz. Yusuf Halaçoğlu), İstanbul, 1980, s.125, 156.

²² Süleyman Erkan, "XIX.Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri İskân Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri", *Osmanlı 4*, Ankara, 1999, s.613; Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1256-1876)*, Ankara, 1997, s.216.

²³ Ahmet Eyicil, "1895 Maraş ve Zeytun İsyanı", *OTAM*, Sayı 11 (Ankara 2000), s.177.

dönemdeki hadiselerin bir bakıma hem sebebi hem de sonucu sayılabilecek islamcılık politikasının etkisini ve tabii olarak da II. Abdulhamit'in siyasetinin sonuçlarından biri olduğunu da zikretmeliyiz. Kısaca Anadolu'daki müslüman nüfusun artırılması olarak nitelendirilebilecek bu politikanın Kafkasya'dan gelenler üzerindeki işleyişi de şu şekilde olmuştur: 1870'li yıllara kadar İngiltere, Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesi o an ki çıkarları açısından lüzumlu olduğu için, Kırım'dan ve Kafkasya'dan göç edenlerin Doğu Anadolu Bölgesi'ne iskânına ses çıkarmamıştır. Hatta Kafkasya'dan göçeden ve Rusya düşmanlığı ile tanınan başta Çerkezler olmak üzere, bir takım Kafkas milletlerini Rusya sınırlarına yakın Doğu Anadolu Bölgesine yerleştirmek suretiyle tampon bir kuşak oluşturma fikrini de ortaya atmıştır.²⁴ Osmanlı Rus savaşı öncesindeki bu düşüncesini gerçekleştirmemesinin nedenlerinin başında Rusya'nın bu fikre karşı çıkmış olmasıdır. Rusya, Osmanlı Devleti'ne bu konuda vermiş olduğu bir nota ile Çerkez göçmenlerinin sınırlarına yakın Doğu Anadolu Bölgesi'ne iskân edilmeyeceğine dair garanti verilmediği sürece, bunlara Kafkasya'dan göç izni verilmeyeceğini bildirmiştir.²⁵

Kafkasya'dan göçlerin tarihi ve siyasi arka plânını yansıtan bu bilgilerden sonra, Kafkasya'dan Türkiye'ye yönelen göçlere ve bildiri başlığımızda belirttiğimiz Maraş ve civarına yerleştirilmelerine daha ayrıntılı bakabiliriz. Bu konuda arşiv kayıtları dışında Osmanlı tarihlerinde en teferruatlı bilgiyi meşhur Mecelle müellifi, hukuk ve tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'da buluyoruz. Cevdet Paşa'nın bölgedeki diğer sancakların yanısıra Maraş'da da sancak valisi olarak görev yapması, olayların hem özüne hem de teferruatına sahip olma fırsatını verirken aynı zamanda bunu eserlerine yansıtmaya imkanını da sağlamıştır.²⁶

Maraş ve civarına yerleştirilen Kuzey Kafkasyalı muhacirlerin hangi topluluktan olduğu her zaman açık olarak gösterilmez. Bunlar da yukarıda bahsettiğimiz gibi genel olarak Çerkes zümresi olarak mütalaa edilir. Hicri 1278 tarihli bir belgede Harput ve Maraş'a yerleştirilecek muhacirlerden bahsedilirken, gelenler Çerkes olarak adlandırılır ve nakil işi için ihtiyaç duyulan araba ve hayvanların temini bedelinin de Kangal ahalisince ödenmesi istenir.²⁷ Fakat öyle anlaşılıyor ki buraya yerleştirilen Kafkas muhacirlerinin büyük bir kısmı Çeçen zümresine mensuptu. 1864'teki İlk büyük göçte 5000 Çeçen aile Türkiye'ye gelmişti. Yine bölgeye 3000 hane nogay'ın da yerleştirildiği anlaşılmaktadır.²⁸ Bundan rahatsızlık duyan Rusya 1867-1874 arasındaki ikinci büyük göçte engel olmaya çalıştı. Bu sebeple bu yedi yıllık dönemde ancak 3400 kişi Türkiye'ye gelebilmiştir.²⁹ Hicri 1318 tarihli bir belgeye göre ise 30 bin hane Çeçen kabilesinin Rusya'dan Türkiye'ye göç hazırlığında olduğu bildiriliyor ve gerekli tedbir ve hazırlıkların yapılması isteniyor.³⁰ Bazı diğer belgelerin muhtevassından etraftaki Çeçen iskânından Maraş da kendine düşen payı almıştır. Bunlara yerleştirildikleri yerlerin ahali tarafından rahatsızlık verildiği de anlaşılmaktadır.³¹

Bugün Kahramanmaraş'ın köyleri arasında aynı adla yaşamasa da eski adları Kafkas muhacirlerinin iskânın açıkça gösteriyor.³² Andırın'a bağlı Abazalı; Elbistan'a bağlı Çerkes uşağı (Efsus nahiyesine bağlı Çerkescik); Pazarcık'a bağlı Dehlizçerkesleri, Göknekçerkesleri, Narlıçerkesleri, Karaçay; Göksun'a bağlı Soğucak gibi. Aşağıda bu köylerden tesbit edilenlerin

²⁴ İngilizlerin bu istikametteki faaliyetlerine bir örnek olmak bakımından bkz. A. Eyicil, "1895 Maraş ve Zeytin İsyanı", s.177-178.

²⁵ S. Erkan, "XIX.Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri İskân Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri, s.619. BOA, Tarih: 18/R/1282 (Hicri), Dosya No:341, Gömlek No:27, Fon Kodu: A.}MKT.MHM

²⁶ Ahmet Cevdet Paşa'nın biyografisi ve eserlerinin bilinmesi için kısaca bkz. Yusuf Halaçoğlu-Mehmet Akif Aydın, "Cevdet Paşa", TDV İA, C.7, s.443-450.

²⁷ Tarih: 25/N/1278 (Hicri), Dosya No:550, Gömlek No:51, Fon Kodu: A.}MKT.UM.

²⁸ Ahmet Cevdet Paşa, Ma'rûzât, s.125.

²⁹ Rakamlar kesin olmamakla birlikte göçeden Çeçenlerin sayısı 100.000 civarında olup 22 vilayete dağılmışlardır. Ancak çoğunluk Kayseri ve Çukurova'ya yerleşmiştir. Ş. Mansur, Çeçenler, s.92.

³⁰ BOA Tarih: 04/B/1318 (Hicri), Dosya No:510 Gömlek No:35, Fon Kodu: A.}MKT.MHM.

³¹ BOA Tarih: 05/Za/1278 (Hicri), Dosya No:561, Gömlek No:42, Fon Kodu: A.}MKT.UM; BOA Tarih: 10/C/1282 (Hicri), Dosya No:344, Gömlek No:94, Fon Kodu: A.}MKT.MHM.

³² Son Teşkilât-ı Mülkiye'de Köylerimiz Adları, İstanbul, 1928, s.929-939.

listesi ve nerelere bağlı olduğu verilmiştir.

Kahramanmaraş'a göç eden Kafkas kökenlilerin iskân edildiği veya onlar tarafından kurulan köyler:³³

A-Göksun

a) Dağıstan kökenli köyler

1- Kireç

2- Ortatepe

b) Çeçen köyleri

1- Çardak(Belediye)

2- Küçüksu

c) Abzek köyleri(Kayseri yolunda)

1- Mehmetbey

2- Mahmutbey

3- Tahirbey

d) Kabardey köyleri

1- Yağmurlu

2- Yantepe

3- Karaahmet

4- Saraycık

5- Salyan

6- Fındık

7- Hacıömer

8- Temurağa

9- Kamışcık

10- Korkmaz

11- Kaleköy

e) Ubih Köyü

1- Çamurlu

B-Andırın

1- Kavaklıtepe (Abhaz -Kaberdey)

2- Yeşiltepe (Abhaz-Kaberdey)

³³ Bu bilgiler kendisi de bir kfkas göçmeni aileye mensup olan Silvan Kaymakamı Ahmet ÇINAR'dan alınmıştır. Bu konuda kendisine minnet ve şükranlarımızı sunmak bizim için bir borçtur.

3- Akifiye(Şapsığ-Ubıh)

C-Elbistan

1- Gözecik

D-Afşin

a) Kabardey köyüleri

1- Deveboynu

2- Kargabük

3- Soğucak

b) Abhaz köyü

1- Yazıköy

E- Pazarcık

1- Narlıçerkezler

2- Göynük

3- Eskinanlı

EK: Kahramanmaraş-Göksun Çerkes KöyleriGöksun'daki 23 adet Çerkes Köyünün dökümüdür.³⁴

No	Köyün Adı	Açıklama
1	Yantepe	(Hapçe ve sovuksu) Tahmini nüfus 1.250 Sulale isimleri: Yemuz, hajgüle, höje, lekoşek, şhagöş, zığona, şıbzığa, kude, şokul
2	Karaahmet	Tahmini nüfus 1.150 Sulale isimleri: Kempare, balkar, afona, sebene, belağ, derağ, vunej, hakeş, ğıda, kude
3	Saraycık	Tahmini nüfus 950 Sulale İsimleri: Jilehij, hatıj, gubır, jankazı, hakeş, astenır, kancaşu, juk, pşıvik, jiloka(hatika), merze, memreş, köse, şogen, şereg, hoca (kuşha)
4	Temurağa	(kaçıve) Tahmini nüfus 1.470 Sulale isimleri: Zeşoka, kunij, bahtır, aşot, gelin, kefo, şogenşave, hanağa, hajbiş, janik,belağ
5	Hacıömer	(kojeke) Tahmini nüfus 1.260 Sulale isimleri: Yelkaş, tok, gerş, mıtj, haşeg, hambırsom, vunaşe, apejıh, merze, şeri, gibil
6	YAĞMURLU Azizin (Köyü)	(Azizin köyü-kazmadere) Tah.nüfus 900 Sulale isimleri: Mıtj, apejıh, merze, şeri, hatkut, perit, hagara
7	Kaleköy	Tahmini nüfus 800 Sulale isimleri: Afona, şereg, sarağa, hatkut, zuruna, gibil, tata(toğ), hoşey
8	Salyan	Tahmini nüfus 900 Sulale isimleri: Memreş, merze, gerihan, kirite
9	Fındık	Tahmini nüfus 1.200 Sulale isimleri: Hoje, karden, kuşha, vurım, hajesleniğa, hoşey, hanvaşe, haşel, şomavhe, thazepl, veril
10	Korkmaz	(Yendirey) Tahmini nüfus 1.250 Sulale isimleri: Yender, yhame, mıle, dude, şokul, tağzit, alhas, gufejoka
11	Kamışcık	Tahmini nüfus 1.470 Sulale isimleri: Gel, azmet, jınjake, hatkut, late, şegem, ponej, lekoşek, lemerdon, abanoka, apejıh, guğujoka
12	Soğucak	(Astemire) Tahmini nüfus 1.200 Sulale isimleri: Keref, hatıj, abaza, haşuş, alho
13	Deveboynu	(Anzure-şukurtake) Tahmini nüfus 960 Sulale isimleri: Şağır, ju, karden, jılahaj, vınuğ, perit,koj
14	-Yukarı Kargabükü -Aşağı Kargabükü	(Anzure-marğuşe) Tah.nüfus 970 Sulale isimleri: Simit, sarağa, kuşha, hajlıkeş, tate(toğ), meremuko, lo,bişo,şıbzığa, cuka, tatlı (Anzure) Tahmini nüfus 960 Sulale isimleri: Dav, simit, getje, janjit, meremiko, şhanuka, phonterışa, haşcu, dokul,
15	Yazıköy*	(Abhaz) jambolat Tahmini nüfus 1.050
16	Büyük Çamurlu*	(ubih) Tahmini nüfus 1.260
17	Mehmetbey*	(Abzeyh) Tahmini nüfus 1.150
18	Mahmutbey*	(Abzeyh) Tahmini nüfus 950
19	Tahirbey*	(Abzeyh) Tahmini nüfus 940
20	Kireç* (Köy)	(Lezgi) Tahmini nüfus 760
21	Ortatepe*	(Lezgi) Tahmini nüfus 1.820
22	Küçüksu*	(Şeşen) Tahmini nüfus 1.310
23	Çardak*	(Şeşen) Tahmini nüfus 5.800

³⁴<http://www.nartajans.net/models.hp?name=News&file=article&sid=11p> Bu bilgiler, Jilehij Erdoğan tarafından marje mail gurbuna atılmış ve oradan temin edilmiştir. (*işareti ile belirttiğim köylerde yaşayan sülale isimlerinin çerkezceleri konusunda fikir sahibi değilim)